

LOCUIREA ÎN ROMÂNIA. DREPTUL LA LOCUIRE

ADRIAN-NICOLAE DAN

Publicăm în continuare o serie de articole pe tema locuirii în România, care se bazează pe analiza rezultatelor unei cercetări efectuată în martie 2004 de un colectiv de specialiști de la ICCV¹, dar și pe analize secundare de date macro. Deși sunt articole individuale, reprezentând, în principal, punctul de vedere al autorilor respectivelor articole, ele reflectă un efort colectiv, în special prin designul cercetării (metodologie și instrumente), precum și prin discuțiile pe marginea fiecărui subiect abordat și prin feedbackul primit de fiecare autor de la ceilalți membri ai echipei de cercetare.

În articolul de față sunt abordate câteva concepte, dezvoltări teoretice și accepțiuni cuprinse în documente internaționale a ceea ce înseamnă dreptul la locuire, accesul la locuire adecvată, excluziune socială și excluziunea de la locuire.

De asemenea, este prezentată metodologia de cercetare, precum și o sinteză a articolelor dedicate unor teme specifice privind locuirea.

DREPTUL LA LOCUIRE, ACCESUL LA LOCUIRE ȘI EXCLUZIUNEA DE LA LOCUIRE – CÂTEVA REPERE TEORETICO-ANALITICE

Locuirea ca un drept uman fundamental

O serie de documente recente promovate de diferite organisme internaționale (UN, UNECE, UNHCR, UN-HABITAT, Consiliul Europei etc.) subliniază faptul că dreptul la locuire este un instrument fundamental în promovarea și transpunerea

¹ Cercetarea s-a realizat cu sprijinul financiar al programului MEC-AMTRANS, în cadrul proiectului „Diagnoza locuirii: lipsa unei locuințe și locuirea în condiții precare” (beneficiar CASPIS), desfășurat în intervalul 2003–2004. Coordonatorul proiectului a fost ICCV având ca partener Institutul Național de Statistică – Centrul Național de Pregătire în Statistică, ce a furnizat date statistice din Recensământul Populației și Locuințelor 2002, anchetele ABF și ACOVI, precum și BDL.

Echipa de cercetători ICCV a fost formată din: Adrian Dan (coordonatorul proiectului), Cristina Băjenaru, Monica Constantinescu, Mariana Dan, Dana Nițulescu, Marius Strâmbeanu, Bogdan Voicu, Mălina Voicu și Ana Bălașa (consultant). Echipa de cercetare INS-CNPS, care a sprijinit cercetătorii ICCV prin furnizarea datelor statistice macro necesare, a fost formată din: Andoria Ioniță (coordonator), Doina Apostol, Maria Poenaru, Ion Florescu, Mihai Gheorghe, Ștefan Trică, Neculai Gârceag. Mulțumiri speciale doamnei Filofteia Panduru.

în practică a accesului la locuire (ca fenomen complex), însă nu se rezumă (doar) la simpla posesie a unei locuințe (adecvată sau nu), ci cuprinde multe alte drepturi, cum ar fi dreptul de a nu fi discriminat (persoanele fără adăpost suferind o puternică discriminare și marginalizare) și, consecutiv, dreptul la tratament egal, precum și dreptul la auto-determinare și auto-realizare.

Cei excluși de la o locuire adecvată au, în fapt, aceleași nevoi de locuire de bază ca oricare alt individ: nu doar în sens de adăpost, ci, mai mult, în sens de acces la utilități și servicii de bază – apă, condiții igienico-sanitare, siguranță în fața evacuării forțate, siguranța vecinătății – care să le asigure cel puțin un minimum de securitate și demnitate ca fundamente și premize ale integrării și participării sociale normale. A opta pentru o viziune îngustă de percepere a acestor nevoi doar în termeni de nevoi fizice ar conduce la subestimarea importanței simbolice a locuinței/locuirii în viața de zi cu zi a indivizilor, – viața *în comunitate, în societate* – și ar genera subminarea noțiunii fundamentale de *demnitate umană*, pe care se fundează întreaga filozofie a drepturilor omului, al căror rol este tocmai de a asigura precondițiile necesare respectării acesteia.

De ce discutăm despre dreptul la locuire?²

Cel mai simplu răspuns la o asemenea întrebare poate fi oferit prin simpla constatare că 1,2 miliarde de oameni trăiesc în sărăcie financiară³ (*income poverty*) – mai precis, aceștia dispun de mai puțin de 1 USD/zi (PPC). Însă, așa cum subliniază documentul UN-HABITAT, dacă luăm în considerare și alte forme de manifestare a sărăciei, numărul acestora devine cu mult mai mare. Mai precis, UN-HABITAT estimează că 1,1 miliarde persoane locuiesc în condiții inadecvate doar în mediul urban, însă dacă luăm în calcul și situația rurală, probabil că numărul lor se dublează. Dintre aceștia, *cei mai săraci dintre săraci* [housing poor] sunt cele aproximativ 100 milioane persoane fără adăpost.

Așa cum arătam într-un articol anterior⁴, dreptul la locuire face parte din legislația privind drepturile omului și este stipulat în șase convenții/tratate internaționale ratificate și de România (Dan, 2003).

Aceste acorduri fiind semnate, și așa cum rezultă și din articolul 11 din Constituția din 1991 și cea din 2003 (1) „Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte”. (2) „Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.”

² Pentru o serie de dezvoltări pe această temă a se vedea și Adrian Dan, *Dreptul la locuire*, în Luana Miruna Pop, (coord.), 2002, *Dicționar de Politici Sociale*, Editura Expert, București; Adrian Dan, *Accesul la locuire în România astăzi*, în *Calitatea Vieții*, Nr. 3-4/ 2003.

³ **United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) & Office Of The High Commissioner For Human Rights**, *Contributions to the Full and Progressive Realization of the Human Right to Adequate Housing*, 31 May 2004.

⁴ A se vedea nota 2.

În Constituția din 1991 și cea din 2003 dreptul la locuire nu este formulat în mod explicit, dar este inclus difuz în articolul 43 (1991) și respectiv 47 (2003) *Nivelul de trai*, care stipulează faptul că (1) „Statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent”.

În legislația românească, dreptul la o locuință este prevăzut relativ explicit în *Legea Locuinței* 114/1996, precum și în *Legea pentru prevenirea și combaterea marginalizării sociale* 116/2002.

„Accesul liber și neîngrădit la locuință este un drept al fiecărui cetățean”. [...] „Realizarea locuințelor constituie un obiectiv major, de interes național, pe termen lung, al administrației publice centrale și locale.”

În *Legea privind Prevenirea și Combaterea Marginalizării Sociale* (116/2002) dreptul la locuire este stipulat relativ difuz.

Încadrat fiind în sfera drepturilor fundamentale ale omului, rezultă că orice formă de negare a acestui drept (și ne referim aici nu doar la neincluderea în legislația specifică a unor prevederi și drepturi fundamentale, speciale, ci mai ales la neintervenție prin nedeveloparea de programe de eliminare a fenomenului persoanelor fără adăpost și îmbunătățire a condițiilor de locuire a celor ce trăiesc în condiții precare) aduce o atingere gravă acestora, ducând la marginalizare și excluziune socială, la diminuarea drastică a capacității indivizilor respectivi de a se reinsera în circuitul social normal prin propriile forțe. Așa cum se arată în literatura de specialitate (Preda, 2002a, Preda, 2002b, Zamfir E., 2004 – pe baza raportului *Poverty 3* al UE), excluziunea socială poate fi definită în mod cuprinzător în termeni de eșec al integrării individului – datorat, în principal, unor cauze structurale, dar și de natură individuală – într-unul dintre următoarele patru sisteme:

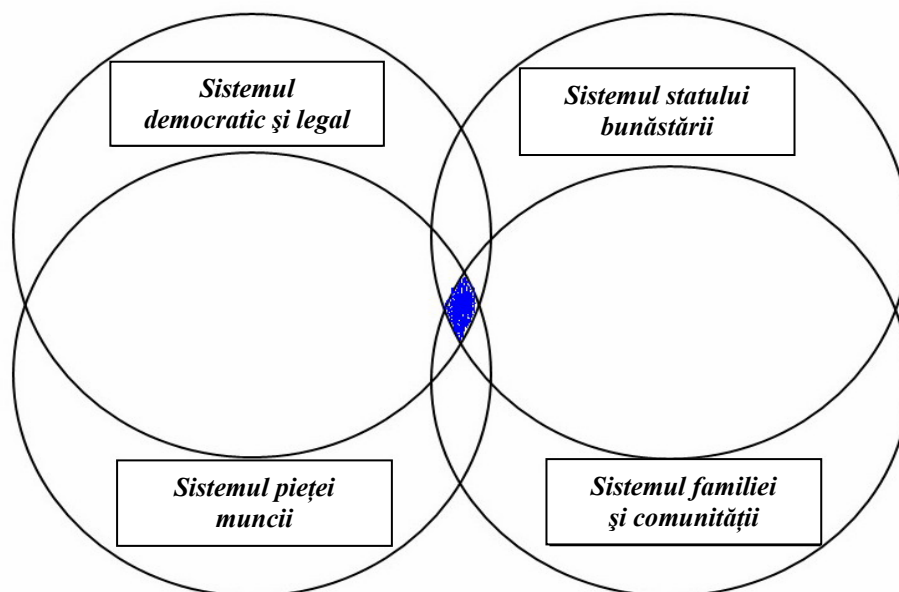
- **sistemul democratic și legal**, care presupune *integrare civică*;
- **piața muncii**, care promovează *integrarea economică*;
- **sistemul statului bunăstării**, care promovează ceea ce poate fi numit *integrare socială*;
- **sistemul familiei și comunității** care promovează *integrarea interpersonală*⁵.

Dacă încercăm să exprimăm tipurile de excluziune sub forma unor cercuri, putem constata că, în situații extreme, unii indivizi/familii, uneori chiar întregi grupuri sociale, sunt excluși din toate cele patru sfere. O asemenea situație extremă o considerăm a fi aceea a persoanelor fără adăpost. De asemenea, chiar dacă unii indivizi „au un acoperiș deasupra capului”, condițiile lor de locuire sunt înalt inadecvate (în conformitate cu standardele naționale, dar nu numai) și, în consecință, ei sunt excluși din mai mult de unul dintre aceste sisteme. Înainte de a argumenta aceste afirmații, se impun o serie de precizări cu privire la semnificația conceptului „locuire adecvată”.

⁵ Preda M., 2002a, 2002b, *apud* Berghman, 1996, *Excluziunea socială în Europa: contextul politic și cadrul analitic*, în Graham Room (editor), 1996 – *Measuring Poverty and Exclusion*.

Figura nr. 1

Excluziunea socială din diferite sisteme și modalități de intersectare

Așa cum se arată într-un document al Națiunilor Unite⁶, dreptul la locuire reușește să devină mai evident și mai ușor de înțeles dacă depășim viziunea îngustă a faptului că acesta nu se referă doar la manifestarea fizică și ocuparea unei structuri construite, denumită generic „locuință” (în sensul ei fizic de unitate de locuit), ci include, de asemenea, elemente *procedurale*, *corectiv-intervenționiste*, *relative la securitatea locuirii*, precum și alte aspecte *non-materiale*, care în multe privințe sunt mult mai importante decât latura fizico-materială a deținerii fizice a unei locuințe și gradul de adecvare al acesteia. Același document al UN încearcă să ofere o definiție cât mai clară și mai adecvată cu privire la *dreptul la o locuire adecvată*, care nu poate fi îngust definit drept doar „a avea un acoperiș deasupra capului”, sau înțeles doar în termeni de marfă/bun de folosință îndelungată (*commodity*). În acest sens, dreptul la locuire – și, consecutiv, locuire adecvată – se referă la următoarele elemente:

1. **Securitatea proprietății/ocupării**⁷. Toate persoanele trebuie să aibă un anumit grad de securitate a ocupării, care garantează protecția legală împotriva evacuării forțate, hărțuire și alte amenințări.

⁶ General Comment No. 4, adoptat de Comitet la cea de a șasea sesiune (1991). Conținut în documentul E/1992/23. Prin aceste Comentarii Generale, Comitetul oferă îndrumări guvernelor asupra conținutului drepturilor specifice, obligații de stat în vederea implementării lor și posibilelor violări ale lor.

⁷ În original în limba engleză termenul este *tenure* – care se referă la întreaga gamă a titlurilor legale de ocupare a unei locuințe, de la proprietate personală, la chirie (stat/particular), locuit la prieteni/împreună cu părinții etc.

2. **Accesul la servicii/existența lor (utilități publice).** O locuință adecvată trebuie să fie dotată cu anumite facilități/echipamente esențiale pentru asigurarea sănătății, securității fizice, a confortului fizic și psihic și pentru prepararea hranei.

3. **Locuința trebuie să fie locuibilă (habitability),** protejându-i pe cei care o ocupă și furnizându-le un spațiu adecvat, posibilitatea de a se încălzi atunci când este nevoie, un mediu în care sănătatea nu este negativ afectată și de a desfășura o serie de activități specifice definite inclusiv prin îndeplinirea funcțiilor specifice familiei.

4. **Accesibilitate (accessibility)** – se referă, în mod special, la „grupurile dezavantajate”, care trebuie să aibă acces total și durabil la resurse adecvate de locuire. Locuirea adecvată trebuie să fie accesibilă tuturor, fiind un drept ce ține inclusiv de principiul „cetățeniei sociale”.

5. **Permisibilitate (affordability)** – dreptul la o locuire adecvată solicită ca o serie de costuri asociate cu locuirea să fie la un asemenea nivel încât obținerea și satisfacția față de alte bunuri de bază corelate (servicii/utilități) să nu fie amenințată sau compromisă.

6. **Poziționarea/locația (location)** – locuința trebuie să fie suficient de aproape de locul de muncă (desigur, ținând cont de o serie de opțiuni personale și alte contingente), precum și de servicii medico-sociale, educație, îngrijirea și supravegherea copiilor și alte facilități de natură economico-socială, atât în urban cât și în rural.

7. **Adecvare culturală** – locuința trebuie să reflecte mediul cultural al persoanei care o ocupă și să permită (*enable*) exprimarea identității culturale.

Determinanți generali ai excluziunii de la locuire în România

În contextul analizei de față⁸, pentru o înțelegere mai bună a legăturilor cauzale și a discrepanțelor dintre dreptul la locuire – formal inclus într-o serie de reglementări – și realitatea *de facto* (o serie de grupuri sociale/familii/indivizi sunt excluși), este necesară o sumarizare a celor mai importanți factori care au dus la creșterea amplitudinii excluziunii de la locuire. Nu îi voi dezvolta pe larg aici, deoarece acest lucru l-am realizat într-un articol anterior (Dan, 2003).

1. Factorii sociodemografici – dintre care mai importanți sunt *creșterea în volum a populației și creșterea speranței de viață*, care au generat presiuni asupra sistemului.

2. Schimbările socioeconomice. *Criza economică atârnată a regimului socialist* cât și *a tranziției* a afectat, pe de o parte, *capacitatea statului/agenților economici de a construi în ritmul cererii*, iar pe de altă parte, *capacitatea economică a indivizilor* de a-și soluționa prin propriile mijloace problemele locative.

3. Deficiențe în furnizarea și distribuirea bunăstării. Starea de dezorganizare socială începută în deceniul IX s-a accentuat în perioada de tranziție, cu accente

⁸ Mă refer inclusiv la celelalte articole din acest număr al revistei, scrise pe tema locuirii de către colegii mei.

dezastruoase în planul furnizării locuirii, generând o dependență specifică: nevoia unui ajutor vital din partea statului pentru grupurile în situație de risc (cvasi-dependență) și criza statului de a imagina și dezvolta programe și soluții coerente și eficiente. Această situație a dus, practic, la abandonarea grupurilor înalt vulnerabile.

4. Grupurile tradițional vulnerabile: *tinerii și toți cei cu nevoi individuale speciale, familiile monoparentale și cele numeroase, tinerii care părăsesc instituțiile publice de ocrotire la împlinirea vârstei de 18 ani, copiii străzii, șomerii și alte categorii cu venituri mici, romii.*

Cei care se confruntă cu probleme locative substanțiale sunt expuși hazardului *environmental* (Dan, 2003) și sunt înalt dependenți de programele autorităților publice, care, în multe situații, nu au resursele necesare corectării/îmbunătățirii situației acestora, însă în multe situații putem vorbi de o lipsă de voință politică în dezvoltarea unor asemenea programe. Pe acesta l-aș denumi „hazard politic” ce duce la adâncirea excluziunii de la locuire și, în multe cazuri, la ireversibilitatea acestui proces și pierderea pentru societate a unor indivizi – îndeosebi persoanele fără adăpost.

Scurtă analiză a formelor de excluziune socială

Revenind la schema excluziunii sociale prezentate anterior (vezi figura nr. 1) putem arăta și argumenta că, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de dimensiunea inadecvării locuirii individuale, persoanele/familiile care se confruntă cu probleme de locuire sunt excluse cel puțin dintr-unul dintre sisteme, forma extremă – cea a persoanelor fără adăpost – fiind aceea a excluderii din toate cele patru sisteme.

Într-o mare varietate de situații, cei care locuiesc în condiții precare suferă o anumită discriminare și marginalizare din partea membrilor mai înstăriți ai comunității. Integrarea lor în comunitate – mai ales din punctul de vedere al participării la viața socială, la exprimarea punctelor de vedere, la formularea soluțiilor și luarea/influențarea deciziilor – rămâne doar una parțială. În aceste situații, locuirea este foarte strâns legată de sărăcie, însă nu toți săracii locuiesc în condiții precare (sau există grade de precaritate), ceea ce face ca aceștia din urmă să fie etichetați, uneori, de comunitate ca fiind „mai puțin gospodari”. Totuși, pe această coordonată, nu putem vorbi doar de factori individuali (blamarea victimei) explicativi ai precarității locuirii, ci și de o serie de factori/determinanți non-individuali, de natură structurală, care duc în final la excluziunea din ***sistemul familiei și comunității***, incluziunea și integrarea interpersonală fiind grav periclitată.

Excluziunea din ***sistemul statului bunăstării*** poate fi generată accidental – funcționarea imperfectă a mecanismelor sistemului de protecție socială – sau „programatic”: așa cum arată I. Mărginean (1993) [politica socială] „include atât ceea ce fac autoritățile, *cât și ceea ce nu fac* [subl. ns.] (fie că se abțin, fie că ignoră) într-un anumit domeniu al vieții sociale”. În anumite situații – să luăm exemplul ajutorului de încălzire – excluziunea se poate produce din cauza sistemului birocratic, din cauza raportului cost/beneficiu dintre efortul de aplicare

și câștigul final realizat, stigmatizare și etichetare socială (și renunțare voluntară la un asemenea beneficiu) sau lipsă de informare (indisponibilitatea informațiilor sau lipsă de interes/preocupare a individului), precum și alte potențiale motive. În alte situații – și o să ne referim la politici de locuire în sfera locuințelor sociale – statul, practic, ignoră segmentul celor în nevoie, acționând, am putea spune, ca un stat cu o doctrină „ultra-liberală”, lăsând satisfacerea nevoii doar la relația directă individ–piață. Astfel, dimensiunea pur socială a incluziunii tinde să fie puternic rezidualizată și nesprijinită prin mecanisme instituțional-publice, încălcându-se flagrant drepturile derivate din principiul cetățeniei sociale.

Deși este mai puțin evidentă relația dintre locuirea precară și excluziunea din *sistemul pieței muncii*, în sensul că excluziunea de pe piața muncii poate duce la excluziune de la locuire, prin lipsa resurselor necesare asigurării locuirii – într-o serie de situații excluziunea (extremă) de la locuire poate duce la o inversiune causală. Dacă luăm cazul celor care-și pierd locuința – datorită exproprierii, evacuării, înșelăciunii, separării familiale, dezastre naturale etc. – în multe situații această stare de criză și risc maxim este asociată cu pierderea slujbei. Odată cumulați, acești doi factori, riscul de excluziune cronică/de durată din sistemul pieței muncii se agravează exponențial și consecutiv, șansele de integrare economică a individului scad dramatic.

În fine, excluziunea din sistemul *democratic și legal* este legată, mai degrabă, de o serie de abuzuri (accidentale/reziduale sau sistematice) ale instituțiilor statului în cazurile de reglementare a drepturilor celor expropriați, de exemplu. În România, perioada de mijloc a anilor '90 când cadrul legislativ, coerența instituțională și controlul au suferit un grav deficit de organizare, a dus la o serie de abuzuri sub forma evacuărilor și exproprierilor, realizându-se grave acte de injustiție. Opțiunea rapidă de rezolvare a unui caz prin evacuarea/exproprierea proprietarului/chiriașului a fost, în cele mai multe cazuri, în beneficiul unei mici clientele, însă, în cvasi-majoritatea situațiilor, statul nu a oferit o alternativă de locuire, ceea ce a făcut ca numărul persoanelor fără adăpost să sporească considerabil în mediul urban. În lipsa aplicării în sistemul judiciar a aceleiași unități de măsură pentru toți „egalii” (așa cum definește Constituția orice individ), integrarea civică „a celor fără voce” rămâne o utopie.

În urma unei asemenea analize sintetice a formelor de excluziune socială, putem afirma cu tărie că persoanele fără adăpost sunt excluse din toate cele patru sisteme, fiind o formă extremă de excluziune socială, probabil comparabilă doar cu a persoanelor fără acte de identitate și poate chiar cu a persoanelor cu HIV/SIDA.

DIAGNOZA LOCUIRII ÎN ROMÂNIA

În cele ce urmează, va fi descrisă metodologia cercetării și va fi făcută o scurtă prezentare a celorlalte cinci studii/articole.

Articolul scris de Mălina Voicu și Bogdan Voicu *Accesul la utilități publice în România* realizează o analiză și o descriere în termeni cantitativi (utilizând însă

și exemplificări din studiile calitative), prin analize primare și secundare de date⁹, a accesului populației la diferitele utilități publice (apă, canalizare, electricitate etc.), precum și gradul de echipare a locuințelor (baie, bucătărie, WC etc.) – pe ansamblu, pe medii rezidențiale, pe regiuni de dezvoltare, pe regiuni istorice, pe categorii de mărime a orașelor etc. Concluzia la care ajung autorii este că, deși România se străduiește să atingă standardele moderne din punct de vedere locativ, multe locuințe urbane încă mai duc lipsa unor utilități esențiale, precum apa curentă și încălzirea constantă, în timp ce mediul rural se confruntă cu mari probleme generate de deficitul de infrastructură, lipsă de investiții și sărăcie.

Articolul *Despre precaritatea locuirii urbane în România* scris de Bogdan Voicu încearcă să realizeze un model al precarității locuirii, prin definirea unor categorii de precaritate pe baza unor indicatori îndelung analizați de către membrii echipei de cercetare. Care sunt caracteristicile definiției ale locuirii precare și cine sunt cei care locuiesc în aceste condiții? Pe baza unei analize statistice de tip *cluster*, Bogdan Voicu ajunge la concluzia că 11% dintre gospodăriile populației urbane pot fi considerate a fi „total precare”, în timp ce alte 36% locuiesc în condiții precare de o intensitate ceva mai redusă.

Articolul *Zone precare de locuire în spațiul urban* elaborat de Monica Constantinescu, Dana Nițulescu și Cristina Băjenaru abordează locuirea și condițiile precare de locuire din zonele defavorizate incluse în cercetarea calitativă (6 orașe) din perspectiva actorilor instituționali, pe de o parte și din perspectiva „precarilor”, pe de altă parte. De asemenea, sunt subliniate și analizate o serie de caracteristici ale zonelor de locuire precară (diferențiat pe „zone de case” și „zone de blocuri”, din perspectiva locuinței propriu-zise, a accesului la utilități publice și a calității vecinătății), fiind realizată și o încercare de a identifica în ce măsură există zone de locuire diferențiate calitativ la nivelul orașelor. Concluziile ce pot fi extrapolate în urma studierii celor șase orașe conduc la constatare faptului că, în multe situații, spațiul urban pare, în general, puțin segmentat în zone rezidențiale cu un profil distinct, doar două tipuri având vizibilitate socială ridicată și consistență: zonele rezidențiale bogate și zonele de concentrare a sărăciei. Dacă primul tip de zonă nu este o prezență constantă (există orașe care nu au o zonă clar conturată de concentrare a populației cu venituri ridicate), în schimb zone cu condiții de locuit precare (zone de sărăcie) sunt înregistrate la nivelul fiecărui oraș.

Monica Constantinescu și Mariana Dan descriu în articolul lor *Locuințele sociale în România – o analiză de ansamblu* starea de fapt a locuințelor sociale, bazându-se pe datele obținute din cercetarea cantitativă la nivel urban realizată de ICCV în martie 2004 și completând informațiile cu alte date statistice furnizate de INS. Articolul nu se dorește a fi o radiografie extinsă a acestui subiect, ci pornește de la o întrebare simplă: *ce se întâmplă cu cei care au nevoie de o locuință și, dintr-un motiv sau altul, nu posedă resursele necesare pentru a-și asigura una.*

⁹ Datele provin din Recensământul Populației și Locuințelor 2002, anchetele ABF și ACOVI produse de INS.

Înainte de a răspunde la această întrebare, autoarele trec în revistă ce se înțelege prin locuință socială, în conformitate cu Legea Locuinței 114/1996 și alte acte normative. Concluzia la care se ajunge este că slaba alocare a resurselor financiare către construcția de locuințe din fonduri publice, costul ridicat al locuințelor (care trebuie să respecte normele minimale specificate de lege) corelate cu neprecizarea nici unei soluții sau recomandări de utilizare a clădirilor deja existente la nivel local au condus, în timp, la o situație care face, practic, imposibilă aplicarea măsurii într-un număr ridicat de localități urbane, prin inexistența unui stoc de locuințe sociale.

În fine, ultimul articol din această serie *Persoanele fără adăpost din România – o estimare a numărului acestora* elaborat de Adrian Dan și Mariana Dan încearcă să estimeze numărul de persoane fără adăpost la nivel național. Persoanele fără adăpost sunt identificate în acest studiu ca fiind cele „fără un acoperiș deasupra capului” (*roofless*). Așa cum afirmă autorii, până acum nu au fost realizate evaluări sistematice și de o acuratețe înaltă, avansându-se tot felul de cifre, fără a avea un suport științific metodologic. Estimarea are la bază datele furnizate de autoritățile locale urbane (obținute în urma cercetării cantitative desfășurată de ICCV) și este complementată de alte date/estimări făcute la nivel județean de către Comisiile Județene Anti-sărăcie cam în aceeași perioadă. Pentru compensarea datelor lipsă (au existat orașe care nu au cooperat în completarea chestionarului) a fost elaborată o metodologie de analiză combinată: empirică și analiză de tip *cluster*. Concluzia la care ajung autorii este că numărul de persoane fără adăpost, deși nu este foarte mare (un maximum de cca 14 000), în comparație cu alte țări europene, este îngrijorător prin lipsa de programe de sprijin a acestora și prin faptul că se întrevede o creștere a numărului acestora în viitorul apropiat, dacă nu se intervine urgent.

Trebuie subliniat faptul că datele culese nu au fost în întregime exploatate în articolele de față, autorii intenționând să dezvolte aceste articole și să adauge dimensiuni noi, într-un studiu omogen proiectat a fi publicat sub forma unei cărți în decursul anului 2005.

Cercetarea de teren – scurtă trecere în revistă

Cercetarea de teren propriu zisă a fost realizată în intervalul 10 februarie – 20 martie 2004 și a cuprins două faze: *a)* cercetarea de tip cantitativ pe bază de chestionar adresat tuturor consiliilor locale din mediul urban din România; *b)* cercetarea de tip calitativ, realizată în două județe din care au fost selectate 6 orașe, câte 3 din fiecare județ.

Cercetarea cantitativă – metodologia cercetării și instrumentul cercetării

Deși INS-CNPS a furnizat o cantitate mare de informații care a permis realizarea unei diagnoze globale a condițiilor de locuire în România, echipa de cercetare a constatat că o serie de domenii specifice (necesare identificării

condițiilor precare de locuire, dar și a unor eventuale măsuri de ameliorare a lor sau a situației grupurilor defavorizate) sunt neacoperite de date, fie în întregime (cum a fost situația persoanelor fără adăpost), fie parțial (locuințe sociale, adăposturi pentru *homeless* etc.). Drept urmare, s-a făcut o analiză detaliată a necesarului, categoriilor și a posibilității de obținere a informațiilor necesare unei diagnoze cât mai ample a precarității locuirii. Astfel, au fost identificate următoarele teme majore:

- numărul de persoane fără adăpost;
- numărul de persoane evacuate în ultimii trei ani, datorită neplății cheltuielilor de întreținere sau retrocedării (casă naționalizată) și ce s-a întâmplat cu aceste familii;
- numărul actual de locuințe sociale aflate în administrarea Primăriei;
- numărul de cereri de locuințe sociale înregistrate din 1990 până în prezent și câte au fost soluționate până în prezent;
- numărul de gospodării care beneficiază de ajutor de încălzire;
- numărul de gospodării cu datorii la întreținere pe mai mult de 3 luni;
- dacă sistemul de furnizare a căldurii în sistem centralizat și a apei calde din oraș mai funcționează;
- numărul solicitărilor și al locuințelor debransate de la sistemul centralizat de furnizare a căldurii pe motive economice;
- numărul de locuințe supuse riscului inundațiilor, alunecări de teren etc.;
- situația adăposturilor pentru *homeless* în oraș.

Concluzia la care s-a ajuns (determinată, între altele și de resursele umane, financiare și de timp alocabile cercetării) a fost aceea de a aborda doar autoritățile din mediul urban, plecând de la o serie de supoziții, dar și stări de fapt: cvasi-majoritatea locuințelor sociale le regăsim în mediul urban; cererea de locuințe sociale este sensibil mai mare în urban decât în rural (aici înregistrându-se, mai degrabă, cerere de terenuri); evacuarea familiilor este cvasi-predominată în mediul urban; debransările sunt prezente în mediul urban, unde avem sisteme centralizate de furnizare a căldurii și a apei calde; datoriile la întreținere le regăsim la familiile ce locuiesc în apartamente la bloc – specifice spațiului urban. Mai curajoasă a fost supoziția că cvasi-majoritatea persoanelor fără adăpost se regăsesc în mediul urban, acest fenomen fiind relativ neglijabil în rural sau persoanele fără adăpost din rural au tendința de a merge în mediul urban, unde oportunitățile de a găsi/împroviza un adăpost și de a găsi de lucru pentru un trai de azi-pe-mâine sunt, teoretic, mai mari.

Pe baza acestor supoziții și concluzii am considerat utilă elaborarea unui chestionar (prezentat în anexa 1) conținând cca 20 itemi/întrebări și care a fost aplicat autorităților locale/primăriilor din cele 268 de orașe¹⁰, conform

¹⁰ Populația totală a celor 268 de orașe era în martie 2002 de 11 457 139 locuitori (așa cum a rezultat din adunarea populației fiecărui oraș, pe baza unui fișier de date detaliate/defalcate, de proveniență INS). Pe de altă parte, în alt document INS „Recensământ 2002 – Analiza datelor preliminare”, populația totală apare ca fiind de 11.436.736. În analizele ulterioare am operat cu prima cifră, considerând diferență relativ neglijabilă.

Recensământului din 2002, la care s-au adăugat alte 13 orașe nou înființate în anul 2003–2004, astfel că, în total, 281 de orașe au primit chestionarul spre completare. Chestionarul a trebuit să fie foarte scurt și concis, deoarece, drept urmare a resurselor limitate, urma să fie transmis autorităților locale¹¹ spre *auto-completare*, urmând ca acestea să-l returneze completat. De asemenea, unul dintre obiectivele acestui studiu a fost și identificarea tuturor adăposturilor (în limita posibilului) și al furnizorilor de servicii pentru persoanele fără adăpost, pentru a organiza, în viitorul apropiat, o cercetare exclusivă pe grupul persoanelor fără adăpost.

Cercetările cu chestionar auto-aplicat au o rată de returnare destul de redusă – acesta fiind și principalul risc al cercetării cantitative. Dintre cele 281 de orașe au completat chestionarul doar 226 de Consilii Locale (81,4% din total), restul necooperând în acest sens, în ciuda tuturor eforturilor făcute de echipa de cercetare. Din păcate pentru câteva județe nu avem nici o informație cu privire la aspectele cercetate, nici unul dintre orașele din județele Satu Mare, Harghita, Dolj și Hunedoara nereturnând chestionarele completate. Situația orașelor care nu au trimis informațiile cerute este prezentată în articolul privind persoanele fără adăpost (tabelul nr. 1). Acolo unde a fost posibil, informațiile au fost completate/extrapolate prin analiză *cluster*. Deși, pe ansamblu, putem afirma că acuratețea datelor este mare, în anumite situații s-au înregistrat răspunsuri neconcludente/divergente și non-răspunsuri care au împiedicat realizarea unor analize mai fine.

Cercetarea calitativă – metodologia cercetării și instrumentul cercetării

Cercetarea calitativă a pornit de la nevoia identificării și analizării profunde a unor zone de locuire precară, de a încerca explicarea modului în care s-a ajuns la asemenea situație, condiții istoric obiective relevate de către actorii instituționali pe de o parte, și de „precari”, pe de altă parte.

Principalele criterii de selecție a localităților în care au fost realizate studiile de caz s-au referit la următoarele aspecte:

1. Localități urbane de dimensiuni diferite: orașe mari (peste 150 000 locuitori), medii (50 000–150 000 locuitori) și mici (sub 50 000 locuitori).

2. Localitățile vor fi grupate, pe cât posibil, în maximum două județe, astfel încât să fie posibilă comparația între localități de dimensiuni diferite, ținând sub control influența nivelului de dezvoltare al județului.

3. Județele selectate să acopere cel puțin două niveluri de dezvoltare: unul dintre județele selectate să fie peste media națională; al doilea județ selectat să se afle în ultimele zece județe, din punctul de vedere al dezvoltării socioeconomice.

4. Cel puțin două dintre localitățile selectate să prezinte probleme privind accesul la utilități publice (în special debranșări masive).

¹¹ Chestionarul a fost trimis tuturor autorităților locale din mediul urban cu sprijinul CASPIS. Ținem să mulțumim pe această cale tuturor colegilor din Secretariatul CASPIS și în special D-nei Amalia Vîrdol.

5. Cel puțin o localitate să se confrunte cu fenomenul oamenilor fără adăpost, trăind pe stradă, în gară, în sistemul de canalizare etc.

Au mai fost luate în considerare și alte două criterii/limitări: a) resursele disponibile (financiare și de timp necesare desfășurării cercetării) și, consecutiv, b) decizia ca selecția să fie realizată (și) în așa fel încât echipa de cercetare să dețină cunoștințe prealabile despre situația locuirii, atât în localitățile respective, cât și la nivelul județului.

Principalele două județe candidate au fost Prahova și Teleorman. Prahova este un județ relativ bine dezvoltat în raport cu restul județelor țării, iar Teleorman se numără printre cele mai sărace zece județe. Prahova este cel mai urbanizat județ, în timp ce Teleorman, predominant rural, are totuși un număr de cinci localități urbane. Detalii despre localitățile urbane din cele două județe sunt cuprinse în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

Indicatori sociodemografici în localitățile urbane, în județele Prahova și Teleorman

județ	Localitate	Nr. locuitori	Nr. gospodării	Nr. persoane care alcătuiesc gospodăriile instituționale	Nr. gospodăriilor din unități locuite din necesitate	Situația debransărilor	Selecție
Prahova	Ploiești	228 485	84 545	3 967	20	10%	✓
	Câmpina	37 091	13 445	1 667	37		✓
	Băicoi	19 728	6 340	251	2		
	Breaza	17 709	5 679	490	6		
	Mizil	15 721	4 882	34	1		
	Comarnic	13 372	4 131		11		
	Vălenii de Munte	13 065	4 222	231			
	Sinaia	12 388	4 779	137	33		
	Boldești-Scăeni	11 217	3 572	268	5		
	Urlați	10 821	3 391	1 055	1		✓
	Bușteni	10 271	3 648	103	8		
	Plopeni	9 501	3 311	110			
	Slănic	7 110	2 628		2		
	Azuga	5 209	1 813	4	27		
Teleorman	Alexandria	50 090	17 272	501	9		✓
	Roșiori de Vede	31 385	10 240	488	5		✓
	Turnu Măgurele	29 936	10 496	251			
	Videle	11 744	3 678	271	8		
	Zimnicea	15 539	4 879				✓

Surse: INSSE; Ministerul Afacerilor și Internelor (MAI) (Ev. Z., 5 sept. 2003, p. 7)

În cadrul fiecărui județ au fost selectate trei localități urbane, relativ similare din punct de vedere al mărimii/volumului populațional, pe criteriul oraș mare, mijlociu și mic: oraș mic: Zimnicea – TR și Urlați – PH; oraș mijlociu: Roșiori de Vede – TR și Câmpina – PH; în ceea ce privește orașul mare a existat o relativă incompatibilitate deoarece Alexandria – TR este de două ori mai mic decât Ploiești – PH.

Obiectivele specifice au vizat:

a) Validarea, ilustrarea și detalierea rezultatelor obținute în urma prelucrării datelor secundare rezultate din anchetele INS¹².

Constituirea instrumentelor de lucru pentru atingerea obiectivelor specifice a ținut seama, în primul rând, de categoriile sociale defavorizate, etichetate drept „excluse” în planul locuirii, acestea constituind, de altfel, ținta analizelor de ordin calitativ și care au vizat (și) exemplificarea cu date empirice (de teren) a punctelor de referință presupuse de aplicarea metodologiei cantitative (analiza secundară de date), raportate la toate nivelurile considerate de culegere și analiză a informației:

- persoane fără adăpost, familiile străzii;
- familii sărace din mahalale urbane (în funcție de dimensiunile și caracteristicile socioeconomice și de dezvoltare ale localităților alese pentru cercetarea de teren);
- persoane ce ocupă în mod abuziv o locuință sau persoane care și-au construit în mod ilegal imobile (îndeosebi cazurile de ocupare abuzivă a unor terenuri);
- persoane care domiciliază la rude, prieteni, cunoscuți și care, de obicei, se află într-un proces permanent de „migrare” sau locuire „tranzitorie/circumstanțială”.

b) Diagnoza locuirii la nivel de localitate, cu accent pe condițiile precare de locuire și situațiile de lipsă a locuinței.

Obiectivul principal al studiilor de caz a fost *obținerea unei diagnoze cât mai complete a locuirii, la momentul respectiv*, la nivelul respectiv al unității de analiză, cu o atenție specială asupra situațiilor de lipsă a locuinței și condițiilor precare de locuire.

Studiile calitative au încercat evidențierea *cauzelor/factorilor specifici* care au condus către o anumită situație de locuire, insistând asupra factorilor *structurali*, dar și *individuali* care au influențat precarizarea locuirii, în cazul unor categorii de populație și apariția situațiilor de lipsă a locuinței.

În vederea obținerii unei imagini cât mai complete a locuirii în localitatea respectivă și a înțelegerii mecanismelor specifice care au condus către această situație, au fost introduse în analiză trei niveluri distincte de culegere și analiză a informației:

- nivelul localității, ca întreg;
- nivelul zonelor/ vecinătăților de locuire;
- nivelul gospodăriei/ familiei.

¹² ABF, ACOVI și Recensământul Populației din 2002, urmărindu-se și aspecte comparative privind evoluția unor indicatori între cele două recensăminte realizate.

S-a urmărit, de asemenea, din perspectivă dinamică (temporală), realizarea unei *istorii urbane*, cu accent pe evenimentele care au condus către precarizarea locuirii în cazul unor categorii de populație/zonă de locuire.

În cadrul fiecărei localități urbane s-a încercat *surprinderea diferențelor între diferite zone, din punctul de vedere al locuirii* (în special, din punctul de vedere al condițiilor de locuire și accesului la utilități). O supoziție importantă a fost aceea că zonarea va permite evidențierea de zone cu profiluri distincte din punctul de vedere al locuirii, facilitând identificarea concentrărilor de populație care locuiește în condiții precare.

La nivelul vecinătății urbane alese pentru aprofundare, s-au urmărit:

- aspecte legate de accesul la servicii și calitatea vecinătății/percepția asupra accesului la servicii și calitatea vecinătății;
- descrierea condițiilor de locuire (tip de locuință, calitatea locuinței etc.);
- identificarea cauzelor/factorilor specifici care au condus la precarizarea condițiilor de locuire în vecinătatea respectivă, din perspectivă dinamică (istorie a vecinătății respective).

În cadrul fiecărei vecinătăți au fost selectate o serie de gospodării/familii care locuiesc în condiții precare. Nivelul gospodăriei/familiei a permis culegerea informației specifice referitoare la:

- condițiile de locuire ale gospodăriei/familiei respective;
- aprecierea subiectivă asupra condițiilor de locuire;
- factorii/evenimentele care au condus la locuirea în condiții precare;
- șansele de ieșire din situația actuală;
- relația între condițiile precare de locuire și capitalul uman;
- relația între condițiile precare de locuire și capitalul social.

Considerând gospodăria/familia care locuiește în condiții precare ca un segment potențial eligibil pentru diferite programe sociale, am încercat să le identificăm și să propunem eventuale soluții pentru elaborarea unor politici de sprijinire a celor aflați în situații de risc.

Atingerea obiectivelor propuse a presupus realizarea și instrumentarea unei metodologii complexe de analiză a fenomenului excluziunii de la locuire (alcătuirea unor instrumente pertinente de culegere a informațiilor presupune o „operaționalizare” a conceptelor de *locuire în condiții precare* și *excludere de la locuire*).

O idee adițională care a ghidat procesul de cercetare și diagnoză a fost că, în funcție de rezultatele obținute după efectuarea anchetei de teren, analiza secundară a datelor va permite efectuarea de completări în vederea unei mai bune evaluări a politicilor actuale de suport pentru persoanele fără adăpost și identificarea unor programe și scheme funcționale, precum și a *design*-ul unor scheme generale adaptabile la nivel local și considerate prin prisma elementelor variabile, contextuale.

Studiul calitativ a pornit cu o analiză la nivel instituțional local, de unde s-au obținut informații de bază referitoare la problematica locuirii pentru localitatea respectivă. La nivelul administrației publice locale din fiecare oraș au fost avute în

vedere ca surse de informație următoarele departamente: Oficiul de asistență socială; Serviciul de urbanism; Departamentul de relații cu asociațiile de proprietari. Reprezentanții acestor instituții ne-au furnizat o imagine globală asupra condițiilor de locuit care caracterizează localitatea, incluzând și aspectele problematice referitoare la precaritatea locuirii (au fost elaborate ghiduri de interviu semi-structurate). În selecția acestor actori instituționali am pornit de la ideea că:

– **Oficiul de asistență socială** ne poate oferi informații despre categorii sociale aflate în situație de risc (persoane care locuiesc în condiții precare, în căutarea unei locuințe, persoane fără adăpost, victime ale violenței domestice, persoane evacuate din case naționalizate). Aceste aspecte au fost abordate într-o discuție cu asistentul social din cadrul Primăriei, pe baza ghidului de interviu.

– **Serviciul de urbanism** ne poate furniza o istorie a dezvoltării urbane a localității, care va cuprinde și problemele specifice zonei, generate de procesul de urbanizare.

– **Departamentul de relații cu asociațiile de proprietari**, care a fost înființat pentru a media relația dintre autoritățile locale și cetățeni, membri în asociații locative, urma să ofere o perspectivă a aspectelor locuirii date de administrarea condominiilor.

Din sfera serviciilor publice au fost realizate interviuri cu principalii **furnizori de utilități publice** de la nivel local: furnizori de căldură, apă, energie electrică, gaze, salubritate etc. Informațiile obținute se vor referi gradul de acoperire al serviciului respectiv în diferite zone ale localității, ca un indicator al calității locuirii.

Aceste instanțe (departamentele din cadrul Primăriei și serviciile de furnizare a utilităților publice) acoperă ca informație nivelul local și zonal al analizei asupra locuirii, având în vedere faptul că informațiile solicitate vizează, atât întreaga localitate, cât și zonele pe care le definesc ca fiind caracterizate de condiții precare de locuit.

Tot la nivel instituțional, o altă sursă de informare luată în calcul a fost **Agencia Națională pentru Locuințe** din București și filialele sale județene. Am pornit de la ideea că această organizație ne poate oferi date importante referitoare la programele de dezvoltare în domeniul locativ din localitatea respectivă și gradul lor de adresabilitate pentru categoriile sociale vulnerabile. Atmosfera relativ ermetică a acestei instituții nu a permis decât realizarea unui interviu în Alexandria, drept pentru care am abandonat această sursă de informații.

O altă perspectivă asupra locuirii și condițiilor de locuit la nivel de localitate și zonă a fost furnizată de reprezentanți ai societății civile, cum ar fi: **Federația Asociațiilor de Proprietari din România (FAPR)** și **Liga Habitat**, organizații care reprezintă interesele proprietarilor de locuințe constituiți în asociații, precum și alte **ONG**, focalizate pe problematica **persoanelor fără adăpost** sau victime ale violenței domestice.

Pe baza informațiilor obținute de la nivel instituțional, am căutat să identificăm, la nivel de vecinătate urbană de locuire, familii defavorizate, „excluse” în planul locuirii, cum ar fi: familii sărace din cartierele urbane (mărginașe), familiile străzii,

persoane fără adăpost, persoane ce ocupă în mod abuziv o locuință sau care locuiesc ilegal, persoane care locuiesc în imobile naționalizate și expuse riscului evacuării, persoane care domiciliază la rude, prieteni, cunoscuți. Am discutat cu **persoane afectate de condiții precare de locuire**, precum și cu **administratorii unor asociații de proprietari/locatari** din zona avută în focus. Astfel, datele obținute la nivel de localitate și zonă urbană au fost completate cu informații de la nivelul vecinătății și gospodăriei/familiei.

Considerând acest nivel al *gospodăriei/familiei care locuiește în condiții precare* ca un segment eligibil pentru diferite programe sociale, vom adăuga, astfel, la perspectiva autorităților asupra condițiilor de locuire și perspectiva beneficiarilor.

Metodele folosite pentru culegerea datelor au fost interviul în profunzime, *face-to-face*, pe baza unor ghiduri de interviu specifice (structurate/semi-structurate), observația și o serie de instrumente vizuale (hartă subiectivă a vecinătății, harta orașului cu zonele precare).

Anexa A1

Chestionarul cercetării

Către Primăria Orașului _____, Județul _____

STIMATĂ DOAMNĂ/STIMATE DOMNULE,

Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) al Academiei Române împreună cu *Comisia Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale* (CASPI) realizează un studiu referitor la condițiile precare de locuire. O componentă importantă a acestui studiu vizează persoanele fără adăpost. Acest chestionar urmează a fi completat de către toate autoritățile locale din mediul urban din România încercându-se astfel să se realizeze o primă estimare la nivel național a numărului de persoane fără adăpost. Rezultatele acestui studiu vor sta la baza elaborării în viitorul apropiat a unor politici și programe sociale în domeniu.

Următoarele întrebări se referă la situația persoanelor fără locuință/adăpost din România și la o serie de condiții proaste/precare de locuire cu care se confruntă populația din orașul Dvs. Vă rugăm să aveți amabilitatea de a completa cu maximum de acuratețe chestionarul alăturat și să-l returnați completat până la data de 15 Martie 2004 la Comisia Județeană Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale. De asemenea, după finalizarea studiului, la cerere, vă putem pune la dispoziție datele la nivel național.

Vă mulțumim.

V1. Vă rugăm să estimați cu o cât mai mare acuratețe *numărul de persoane fără adăpost din orașul Dvs. în prezent* (persoane care trăiesc în stradă, în canalizări, sub poduri, gropi de gunoi, scări de bloc etc.) _____

V2. În ultimii 4 ani câte *familii* au fost *evacuate* din locuințele în care stăteau din cauza:

	2001	2002	2003	2004
<i>Neplății cheltuielilor de întreținere (număr)</i>				
<i>Retrocedare casă naționalizată (număr)</i>				
<i>Altele</i>				

V3. Dintre familiile evacuate în ultimii patru ani câte au rămas în stradă?

Număr _____

V4. Vă rugăm să precizați numărul de locuințe sociale aflate în administrarea Primăriei orașului Dvs. în momentul actual:

Număr _____

V5. Vă rugăm să precizați numărul de cereri de locuințe sociale înregistrate din 1990 până în prezent în cadrul Primăriei orașului Dvs.:

Număr _____

V6. Dintre acestea, câte au fost soluționate până în prezent?

Număr _____

V7. Vă rugăm să precizați numărul de gospodării care beneficiază de ajutor de încălzire:

Număr _____

V8. Vă rugăm să precizați numărul de gospodării cu datorii la întreținere pe mai mult de 3 luni:

Număr _____

V9. În orașul Dvs. există sistem public de alimentare cu gaze naturale pentru utilizatorii casnici?

1. DA

2. NU

V10. Sistemul de furnizare a căldurii în sistem centralizat în orașul Dvs. mai funcționează?

1. Nu a existat
niciodată | 2. Nu mai
funcționează | 3. Da, funcționează însă parțial
(de ex. doar câteva zile/săptămână;
sau doar în anumite zone) | 4. Da, în
totalitate |
|------------------------------|---------------------------|--|-------------------------|

V11. Dacă nu mai funcționează, precizați în ce an s-a întrerupt furnizarea căldurii:

Anul _____

V12. Sistemul de furnizare a apei calde în sistem centralizat în orașul Dvs. mai funcționează?

1. Nu a existat
niciodată | 2. Nu mai
funcționează | 3. Da, funcționează însă parțial
(de ex. doar câteva zile/săptămână;
sau doar în anumite zone) | 4. Da, în
totalitate |
|------------------------------|---------------------------|--|-------------------------|

V13. Dacă nu mai funcționează, precizați în ce an s-a întrerupt furnizarea apei calde:

Anul _____

V14. Vă rugăm să precizați numărul solicitărilor și al locuințelor debransate de la sistemul centralizat de furnizare a căldurii pe motive economice

1. Numărul solicitărilor _____ 2. Numărul locuințelor debransate _____

V15. În localitatea dvs. există locuințe supuse riscului:

a) Inundațiilor:	0. nu	1. da, CÂTE (cu aproximație): _____
b) Dărâmbării în caz de cutremur	0. nu	1. da, CÂTE (cu aproximație): _____
c) Alunecări de teren	0. nu	1. da, CÂTE (cu aproximație): _____

V16. Există în orașul Dvs. adăposturi pentru persoanele fără locuință?

1. Nu.

2. Da

→ Câte? _____

V2_1 **Dacă există**, vă rugăm să oferiți câteva detalii despre fiecare dintre ele:

Denumirea instituției	Forma de organizare (public/ privat/ ONG/ mixt)	Număr total de locuri în adăpost	Număr de locuri ocupate în adăpost	Tip de adăpost (zi/ noapte/ permanent; bărbați/ femei etc.)	Date de contact (e-mail, telefon/ fax)

Persoana de contact : _____
(cine a fost responsabil cu completarea chestionarului)

Date de contact (e-mail, telefon, fax) _____

Vă rugăm să returnați chestionarul completat până la data de 15 Martie 2004 la Comisia Județeană Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale

BIBLIOGRAFIE

1. Dan Adrian-Nicolae, *Dreptul la locuire*, în Luana Miruna Pop, (coord.), *Dicționar de Politici Sociale*, București, Editura Expert, 2002.
2. Dan Adrian-Nicolae, *Excluziunea de la locuire*, în Luana Miruna Pop, (coord.), *Dicționar de Politici Sociale*, București, Editura Expert, 2002.
3. Dan Adrian-Nicolae, *Accesul la locuire în România astăzi*, în „Calitatea Vieții”, Editura Academiei Române, București, nr. 3-4/ 2003.
4. Mărginean Ioan, *Politica socială*, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de Sociologie*, București, Editura Babel, 1993.
5. Preda Marian, 2002a, *Excluziunea socială*, în Luana Miruna Pop, (coord.), 2002, *Dicționar de Politici Sociale*, București, Editura Expert.
6. Preda Marian, 2002b, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Iași, Editura Polirom.
7. Zamfir Elena (coord.), Preda Marian, Dan Adrian, *Surse ale excluziunii sociale în România*, în „Revista de Asistență Socială”, nr. 2-3/2004.
8. *Legea Locuinței* 114 / 1996.
9. United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) & Office Of The High Commissioner For Human Rights, *Contributions to the Full and Progressive Realization of the Human Right to Adequate Housing*, 31 May 2004.